

Fra Vestervig Klosters Birketing.

Strejflys over Forholdet mellem Vestervig Herskab og dets Bønder og Tjenere i Stavnsbaandets og Hoveriets Dage.

Ved *Henr. Laursen.*

Som andre Klostre havde Vestervig Kloster i Middelalderen fri Birkeret over sit Gods og Ejendom. Efter Reformationen blev det kongeligt Len, men vedblev at være et eget Birk med en Birkefoged, der som Løn nød Frihed for Landgilde og anden Afgift af sin Gaard. I 1661 købte Jochum Irgens Vestervig Kloster og Gods af Kronen og fik for 1000 Rdr. fri Birkeret til Birket. 1698 overgik Godset og Birkeretten til Moldrup-Slægten.

Af hele Rækken af Birkets Tingbøger - ved Registreringen af Klosterets Breve i 1599 var der allerede XI gamle tingbøger Westerwiig birck och Nørhaa birck ahnrørindis - er kun bevaret den sidste, for Aarene 1760-1800. Birkeherrerne i dette Tidsrum var Obrist Lieutenant Jens Moldrup til 1764 (død 1771), Peder Moldrup, 1770 Etatsraad, senere Kammerherre, 1764-87 og Major Hans Christian Moldrup, som 1791 afstod Birkerettigheden til Kongen. Peder Moldrup, som vi her har mest med at gøre, manglede ikke den moldrupske Selvfølelse, men var mindre myndig og respektindgydende end Faderen. Overfor sine Bønder var han velvillig sindet, men da han havde overtaget Godset med en betydelig Gæld, og Gælden bestandig voksede, maatte han presse det mest mulige ud af de for største Delen fattige Bønder og de endnu fattigere Tjenere. Først efter at hans Bo i 1778 var taget under Behandling af Kommissarier og Gælden afviklet, kunde han vise større Mildhed.

Birkedommer var indtil 1766 Hans Woetmann, Øster Ulsted, og 1766-1800 Lauritz Høyer, Vestergaard i Visby, der tillige var Herredsfoged i Hassing-Refs Herreder. Birkeretten betjentes af Dommeren, Skrивeren og de otte Stokkemænd eller Tinghørere. Tinget holdtes i Gaarden Nørbo, og Retsdagen var Mandag.

I Aaret 1800 blev Birket lagt ind under Hassing-Refs Herreders Ting.

Handrup Bøndernes Tærskpenge.

Ved kgl. Bevilling fik Oberst Jens Moldrup 1761 Tilladelse til at indlemme Ørum Gods, som han havde købt 1738, i Stamhuset Westervig Closter, og han lod derefter Bønderne i Handrup, som hørte under Westervig Gods, gøre Hoveriarbejde paa Ørum Gods. Ørum Bønderne betalte aarlig 2 Rdr. i Tærskpenge, og Herskabet søgte nu at paabyrde Handrup Bønderne den samme Afgift. Forsøget mislykkedes og et nyt Forsøg 5 Aar senere ligeledes, Herskabet maatte lade Kravet falde.

1764 Februar. Thøger Pedersen, Christen Nielsen, Christen Thøgersen Bach, Thøger Christensen, Jens Sørensen, Jens Christensen, Anders Jensen, Anders Powelsen og Jens Ollesen, alle af Handrup, stævnes til at møde for Westervig Klosters Ret, Sigtelse og Saggivelse at imodtage og Dom at lide til Fæstes Forbrydelse, alt betræffende den af eder paadragne Restantze af Tærskpenge efter den over Westervig Closter og Ørum Godser gjorte Repartition af Plougen aarlig at svare to Rixdaler, hvilke ikke efter mange gjorte Erindringer af eder har været at erholde.

27. Februar. Retten paraabte de indstævnte, om de havde noget til Befrielse imod Søgsmålet at fremføre. Fremstod da Thøger Pedersen og tilkendegav, at da han fæstede hos sin højgunstige Hosbonde, blev ham accorderet ligesom hans Gaardmand¹⁾ at være fri for Tærskning, undtagen nogle Omgange, naar derom blev tilsagt, hvilket han og har forrettet 1 a 2 Dage om Aaret, og ingen havde tiltalt eller krævet ham for nogen Tærskpenge, før han nu er bleven indstævnet. Jens Ollesen forklarede, at han afvigte Aar blev af Ob. Lt. Moldrup selv tilsagt at betale sine Tærskpenge, da han betalte sin Landgilde og Tiender, men er ikke sket af Mangel paa Penge, hvorved det blev, indtil han nu er indstævnet, i øvrigt har han gjort sin Tærskning lige ved de andre. Anders Powelsen tilkendegav, at han aldrig før var krævet for Tærskpenge, men havde gjort Omgangstærskning lige med hans Bymænd. De øvrige afgav lignende Erklæringer.

Ridefogden Mads Yde lod Sagvolderne tilspørge: 1. om nogen af dem ved deres Fæsteaccord for denne nu søgende Hoveritærskning var frigivne, 2. om de ikke véd, at Herskabet i nogle Aar og for nærværende Tid holder 2 Tærskere ved Ørum, som aftærsker aarligen Avlingen, og at de øvrige Bønder til Ørum derimod betaler af Plougen aarlig 2 Rdr., 3. paa hvad Grund eller Fundamente de indstævnte formener sig at skulle være fri, da de øvrige Bønder til Ørum lige saa vel som Sagvolderne forrette deres Omgangstærskning 1 a 2 Dage om Aaret og dog desuden betaler for det Øvrige Tærskning som for er meldt? Retten tog da de indstævntes Svar paa Spørgsmaalene: 1. har de forhen forklaret, 2. de véd, at Hosbonden har holdt og holder to Tærskere paa Ørum, men hvor meget Ørum øvrige Bønder giver til Tærskpenge, eller om de giver noget, var dem ubekendt, 3. de havde ikke anden Grund, end da de ikke var bleven krævet tilforn og Arbejdet faldt dem stærk, har de ikke forestillet sig saadant skulde betales; de vidste og, at Ørum Godses øvrige Bønder forretter Omgangstærskning, men hvor mange Dage var dem ubekendt; selv er de gaaet, naar dé blev tilsagt. Bad ellers samtlig, at Sagen maatte have Henstand til deres højgunstige Hosbondes Genkomst, da de samtligen vil anholde hos ham om dens mindelige Afhandling, da de formoder, han som en god Hosbonde handler med dem efter Billighed. - :Sr Yde fik Anledning til at tilspørge 4. om de indstævnte vil til erklære sig efterdags at betale for det Øvrige Tærskning aarlig af Plougen 2 Rdr., ifald Hosbonden ved hans Genkomst vil eftergive dem det til Dato resterende, da det til hans højgunstige Approbation saa skal blive indstillet.

19. Marts. Den til i Dag opsatte Sag contra Beboerne af Handrup blev frafalden af HøyEdle og Welbr. Hr. Obrist Lieut. Moldrup.

1769 10. Juli. De 9 Mænd i Handrup var stævned, fordi de ikke havde betalt den i deres Fæstebreve akkorderede 1 Rdr. Tærskpenge for Hoveritærskning ved

¹ Bonden i den til hans egen Halvgaard svarende anden Halvgaard.

Ørum lig med de andre Ørum Bønder, men stiltiende, ja paa en lumsk og falsk Maade nu i 5 Aar havde indeholdt samme. De indleverede et skriftligt Indlæg til Dommeren: Det er usandfærdige Beskyldninger, vi i Stævnamaalet beegnes med. I Aaret 1763 blev af vores daværende Hosbonde Oberst Moldrup Handrup By byttet, og hver fik lige Hartkorn at svare af. Før den Tid gjorde vi Tærskedage til Ørum 2 a 3 om Aaret. Foraaet derefter 1764 blev der mellem os gjort Ligning om vores Arbejde og Landgilde og Tiende, hvilken Ligning af vor itsige²) Hosbonde blev gjort og var saaledes: at hver skulde gøre en Trediepart Plovs Arbejde til Ørum i alt Arbejde, desforuden give i Landgilde aarlig 4 Rdr., og efter 4 Aars Forløb skulde enhver, om de det kunde taale, give til 4 Mark, hvorimod vi herefter skulde nyde vores Tiende som forhen, nemlig 2 Mk a Td. Hartkorn til hver Tiende. Da vi nu derefter skulde efter den gjorte Ligning meddeles Fæstebreve, befandt vi, at der udi nogle var Condition sc. at enhver skulde svare Tærskpenge til Ørum aarlig 1 Rdr., og udi nogle, at de skulde svare Tærskpenge til Ørum efter den Ligning, som derover skulde blive gjort. Og da dette var en af Hosbonden tilsatte Condition, som vi aldrig havde accorderet eller ved den gjorte Ligning om Afgiften blev omtalt, gjorde vi straks Erindring om samme, at det hverken var omtalt eller af os nogensinde tilstaaet. Videre Poster var og nogle tilsatte og nogle udeladt af vore Fæstebreve, som ved Ligningen ej var omtalt, nemlig at vi skulde give 2 Mk. a Td. Hartkorn til hver Tiende. NB indtil Hosbonden blev tilsinds at forandre Tiendens Ligning over hele Sognet, hvilken sidste Condition som oven meldt ej var i Accorden. Hvad Tærskpengene angaar, som det nu har behaget vores Hosbonde at stævne os for, da er det nu en 5 Aars Tid siden vi bekom vores ny Fæstebreve, og siden den Tid har vi aldrig været krævet for een Skilling til Tærskpenge, det vi heller aldrig havde lovet eller tilstaaet og aldrig nogen Ligning med os derover gjort, men vi endnu som forhen gør vores sædvanlige Tærskedage, saa mange som af os er forlangt, nemlig 2 a 3 hver om Aaret, saa vi ingen Del tager i den gjorte Beskyldning, at vi paa en lumsk Maade skulde have søgt at indeholde Pengene, dem vi aldrig har været krævet for eller os i vores Qvittansbøger er skrevet til Rest, naar vi Landgilde haver betalt, men derimod erholdet Qvittering, at vi havde betalt det vi burde. Og da dette vores Fremførte er saa ren en Sandhed, som vi med en uskadt Samvittighed trøster os til at bekræfte, saa haaber vi, den Velvise Dommer forestiller vores gunstige Hosbonde, hvor uskyldig vi med denne Sag paaføres og beegnes, og i Forventning, at vores gunstige Hosbonde lader sig dette vores i Enfoldighed fremførte drage til Eftertanke og lader denne mod os anlagte Sag henfalde, har vi den Ære, næst at begære dette læst, paaskrevet og protocolleret, med Ærbødighed at henleve (Underskrifter). - De begærede derefter Sagen opsat 14 Dage for imidlertid at tale med deres gunstige Hosbonde, om Sagen ej kunde blive forliget imellem dem.

17. Juli. For Retten fremkom Mads Yde som gav til kende, at Sagen mod de 9 Mænd af Handrup for resterende Tærskpenge var udi al Kærlighed afgjort og forliget.

Modtvillige Tjenere.

Anno 1766 Torsdagen den 15. Februar blev efter Begæring af Birke-Herren Høy-Edle og Welbr. Hr. Peder Moldrup sat en Extra-Ret paa Westervig Closter af Birkedommer og Skriver Hans Woetmann af Øster Ulsted i Overværelse af tvende Bisiddere, navnlig Gartneren Rasmus Christensen Weje og Ladefogden Peder Junged, begge fra Westervig Closter, for ved Forhør at faa oplyst og vedbørlig afstraffet en Højbemeldte Herres Tjener navnlig Peder Pedersen Ninn, i Tjeneste som Staldkarl paa Westervig, som skal have vist sig ikke alleneste modtvillig at forrette, hvad hannem efter Hosbondens Ordre var befaleet, men endog imod Hosbonden selv gentaget sin Benægtelse og søgt Modværg, da han for saadan sin Modtvillighed skulde straffes, med mere hans utaalelige og brugte Adfærd, andre til ondt Exempel, hvorfor han og ad interim i Westervig Closters civile Arrest blev indsat for at betæmme sit halsstarrige Sind, fra hvilken han uden Baand eller Tvang blev fremstillet for Extra-Retten og forklarede, hvorledes hans Forseelse var tildraget sig, nemlig at i Gaar ved Middagstid sagde Christen Sørensen, som tjener for at bære Ildebrand til Kakelovnene og Fyrstederne, at han efter Hosbondens Ordre skulde spænde for en Vogn og føre nogle Læs Tørv op, siden det var saa hart Vejr, hvilket Deponenten sagde nej ikke at ville. Derefter gentog Skriverkarlen Sr Krog samme Hosbondens Ordre, som Deponenten ligeledes besvarede med Nej, hvorpaa Hosbonden selv befalede ham det, dertil han svarede: det troede han ikke, at han skulde være Tørvedreng, hvorpaa Hosbonden befalede ham, at han straks skulde spænde for og køre Tørv op, hvilket han ikke vilde, og derpaa gav Hosbonden ham et Par Øredask og formanede ham at køre, det han ej vilde. Da tog Hosbonden en Rive og vilde af Skaftet give ham et Par Ræk, men Deponenten tog om Skaftet med ham og sagde: han vilde ingen Hug have, derpaa Hosbonden befalede: han skulde sættes i den civile Arrest indtil videre, men Deponenten vilde ikke med gode Villie, førend han tilsidst var nød til det. Men nu er hans underdanigste og ydmygste Begæring til hans Højgunstige Hosbonde, at han vil af Naade tilgive og forlade ham denne hans grove Forseelse, som han erkender at have fortjent stor Straf for, da han aldrig, enten i Ord eller Gerning, skal vise sig saaledes imod Hosbonden eller andre, ihvor han maatte komme i Tjeneste, thi om saa skete, skal han være forbunden at lide efter Tugthus-Fundatsens 2. cap. 3 art. og denne Sag og Forseelse at være som uafgjort, efter den her foroven af ham selv gjorte Forklaring om hans Forgribelse. Og til en Erkendtlighed for den Forargelse, han viste ved saadant Modtvillighed, betalte han i Retten til de fattige 1 Mark danske og formaadede, hans underdanige og ydmyge Begæring højgunstigst blev antaget. Hosbonden paa saadan Forestilling og Forbindtlighed vilde da lade ham for denne Gang passere og prøve, om han saadan sit Løfte vil efterkomme; hvis ikke, tages reserveret den Straf, som han nu burde undgælde. Paa den Maade er hans Forseelse for værende Tid givet, og Extra-Retten, siden intet videre var at forrette, ophævet.

1766 6. Juni. Extra-Ret paa Westervig Closter paa Begæring af Stamherren Høy-Edle og Welb. Hr. Peder Moldrup for at holde Forhør over to af hans Bønderkarle og Tjenere, nemlig Brødrene Mikel og Knud Larsen af Øster Agger, som da han i Gaar Middag var mødt i Øster

² nuværende.

Agger Kær for at gøre en Deling mellem sine Bønder og Tjenere af Taabel og Øster Agger paa Engskifter, forgreb sig dels imod Stamherrens Person, dels imod hans Befalinger. - De afbad ydmygelig deres formastelige Overilelse, lovede og forpligtede sig til aldrig mere at være opsætsige, og betale 4 Mark danske til Agger Sogns fattige.

Karen Christensdatter i Oxenbøl.

1768 25. April. For Retten mødte paa sit Herskabs Vegne Sr Mads Yde, som producerede den udtagne Stævning mod Karen Christensdatter, som imod allernaadigst udgangne Forordning i nogen Tid har hensiddet paa egen Haand uden at tage lovlig og aarlig Tjeneste, og da hun blev tilvaret at tjene hendes Hosbonde Hr. Moldrup, trodsig har nægtet at modtage anviste Tjeneste, da en Tjener dog er pligtig først at tjene sin Hosbonde fremfor nogen anden, helst naar han behøvede hende i sit eget Brød. Men førend Vidner blev fremkaldt til Vidnesbyrds Aflæggelse, havde Yde Ordre til at forespørge sig hos Sagvolderinden, om hun ikke endnu vil bekvemme sit stridige Sind til at tage Tjeneste hos hendes Hosbonde, som hende er tilsagt i rette Tid, da han herved som forhen tilbyder hende forsvarlig Kost og Løn, samt om hendes Forældre eller nogen af dem skulde blive sengeliggende, da skal nyde en anden Pige i hendes Sted, som de kan være tjent med. Karen Christensdatter gav til Gensvar, at hun gerne vilde tage Tjeneste hos hendes Hosbonde, men hendes Forældre kunde, fordi hendes Moder var svag, ikke undvære hende, da de syntest ej at ville have nogen anden.

Derefter fulgte Vidneførselen. Karen Christensdatter, Datter af Husmand Christen Jensen i Oxenbøl, havde tidligere haft stændig Tjeneste, men det sidste Aar været hjemme hos Forældrene, da hendes Moder, som i flere Aar havde været svag og af og til sengeliggende, var bleven slettere end før, saa hun ikke kunde forrette ret meget indendørs, langt mindre udendørs. Ved Juletid var Karen bleven tilvaret at tage Tjeneste hos Herskabet, men hun havde sendt Bud, at hun ikke kunde tjene hendes Hosbonde, da hendes Forældre ikke kunde undvære hende. Videre forklarede Moldrups Stævningsmænd, Chr. Christensen og Jens Hansen af Tygstrup, at de for nu omtrent 3 Uger siden var udsendt fra Herskabet for at tilsige hende, at hun straks eller senest næste Mandag skulde gaa i Tjeneste i Bubbøl, hvortil hun svarede, at siden hendes Fader nu ikke var hjemme, skulde hun næste Søndag tillige med Faderen komme til Herskabet for at tale med dem derom. Moder og Datter sagde endvidere, at de ikke kunde føje Herskabets Begæring, siden Forældrene ej kunde undvære Datteren. Vidnerne saa og, at Moderen var meget slet, saa hun ej kunde forrette det allermindste.

Retten fremkaldte endnu efter Ydes Begæring et uindstævnet Vidne Anna Sørens datter, tjenende paa Westervig, som forklarede, at Karen engang i sidste Vinter var paa Westervig for at tale med Fruen om tilsagte Tjeneste, og da hørte Vidnet, at Fruen sagde til Karen den Tid hun gik ud af Døren fra Fruen, at hun ikke skulde le saa spotsk, men vogte sig, at hun ej derfor i sin Tid skulde græde, hvortil Karen svarede: "Det bliver vel godt."

9. Maj. Mads Yde nedlagde Paastand: at Karen Christensdatter for sit genstridige Forhold bør ifølge Tugthus-Fundatsen og videre allernaadigst udgangne

Forordninger om Kvindekønnet, som søger at hendsidde paa deres egen Haand som Indsiddere, at hendømmes til Tugthuset paa ½ Aar og betale de paa denne Sag gaende Omkostninger samt at erstatte de paa hendes Henbringelse anvendende Omkostninger eller i densen Mangel derfor tillige at bøde paa Kroppen. Og dermed indlod han Sagen til Doms.

25. Maj. Dom afsagt saalydende: Høyædle og Welb. Hr. Peder Moldrup til Westervig Closter haver ved Stævnemaal til den 25de April sidst lovlig ladet indstævne Karen Christensdatter i Oxenbøl som en modtvillig og ulydig Tjener, der ikke haver villet antage efter een og anden Gangs Tilvarsel aarlig Tjeneste enten paa Hr. Stamherrens Gods eller hos ham selv, da hendes Fader ikkun er en Husmand, som ikke behøver at holde Tjenestefolk, som det og under Tingsacten er oplyst, at hun ikke heller havde fast aarlig Tjeneste hos Forældrene. Til bemeldte 25. April haver høybemeldte Hr. Moldrup ved Vidnerne Chr. Christensen og Jens Hansen oplyst lovlig at have tilvaret Sagvolderinden Karen Christensdatter at indfinde sig i den hende forhen tilsagte Tjeneste, hvortil hun i Medhold af Vidnerne har svaret, at hun ikke kunde føje Hosbonden i saadan Tilsagen og Begæring. Endvidere ved Vidnet Anna Sørens datter bevist, at Sagvolderinden sidst afvigte Vinter har været tilsagt Tjeneste, og at hun med spodsk Latter og kort Svar har vægret at antage tilbudne Tjeneste (?). Derimod haver Sagvolderinden intet paa sin Side oplyst eller bevist gyldige Aarsager til saadan Nægtelse af anviste Tjeneste, uden allene angivet for Retten, at hendes Forældre ikkun haver et Hussted, hvortil Tjenestefolk ikke behøver at holdes, og med de førte Vidner oplyst, at hun ikke heller haver været i aarlig Tjeneste hos Forældrene. Thi kendes da udi denne Sag for Ret, at Høyædle og Welbaarne Hr. Stamherre Peder Moldrup til Westervig Closter og Ørum lader endnu lovlig ved tvende Mænd anvise imod tilbørlig Kost og Løn paa Westervig Gods aarlig Tjeneste for Karen Christensdatter af Oxenbøl, og hvis hun da endnu skulde findes uvillig strax Tjeneste at antage, hendømmes hun ifølge Hans Mayestetts allernaadigst udgangne Forordninger, som udtrykkeligen forbyder, at Qvinde Kønnet ikke paa deres egen Haand maa hendsidde, samt Tugthus Fundatsen i 2. cap. 3. art., at arbejde i Viborg Tugthus i 3 Uger, samt at betale i denne Processes Omkostning 2. Rd. 4 Mk. eller i Mangel af straxen Betaling da saavel derfor som for hendes Indbringelses Omkostninger at arbejde i Viborg Tugthus, indtil samme Omkostninger vorder afgjort. Men skulde hun være villig til strax at antage endnu anvisende Tjeneste efter denne Doms første Formelding, bør hun Karen Christensdatter for denne Dom og videre Tiltale desangaaende fri at være.

Denne Dom tør vel trods Formildelsen siges at være en haardhændet Anvendelse af en Forordning, som særlig tog Sigte paa "saadanne Quindesperoner, som i Stedet for at antage stadig Tjeneste hellere ville hendsidde paa egen Haand under Foregivende at ernære sig af Syning, Spinden, Væven og saadanne Ting, men som oftest udi Lediggang og paa anden ulovlig Maade søge at skaffe sig Ophold". Og man maa give Karens Moder Ret, naar "hun syntes, at det var ondt, at de efter at have opfodt en Flok Børn ikke maatte beholde en af dem til Hjælp, naar de det behøvede".

Men Naadigfruen havde faaet Hævn over den trodsige Jomfru.

Westervig Bøndernes Klage 1769.

1768 oprettedes et Generallandvæsenskolegium til Landvæsenets Fremme og Forbedring af Bøndernes Kaar. Et Resultat af Kollegiets Virksomhed var Forordningen af 6. Maj 1769, som afskaffede det ubestemte Hoveri, hver Hoveribonde skulde inden Aar og Dag af Hosbonden forsynes med et Hoverireglement, hvori alt Arbejde fastsattes til visse Dage ugentlig, som ikke uden Bondens Samtykke maatte overskrides. Denne Forordning fremkaldte en levende Bevægelse blandt Bønderne, ogsaa paa Westervig Gods, da den vakte Haab om, at Regeringen nu vilde antage sig Bøndernes Sag og lette deres Byrder. Men det blev en Skuffelse. Det var Godsejeren selv, som skulde udfærdige Hoverireglementerne, og det Haab, Forordningen udtalte, at han ej vilde forøge Bondens Byrder ved, at der her overlodes ham Frihed til at bestemme Hoveriet, men lette hans Byrde, hvor den var for tung, blev i det hele ikke opfyldt. Da Moldrups Bønder havde faaet Vished for, at de ingen Lettelse kunde vente, enedes de om at henvende sig til Landvæsenskolegiet:

Høyædle og Høyvelbaarne Herrer, Præsens og Deputerede udi det til Landvæsenets Forbedring i Danmark allernaadigst oprettede General-Landvæsens Collegium!

Vi underskrevne fattige Bønder, alle af Westervig Sogn og Westervigtjenere, var efter Begæring af vores Hosbonde velbyrdige Hr. Peder Moldrup til Westervig Closter og Ørum Slot den 13. og 14. November sidst afvigte mødt hos ham for at gøre Accord med ham om vores Hoveri i Anledning af den allernaadigste Forordning af 6te Maj 1769 angaaende Hoveriet i Danmark, og da vi ventede efter den allernaadigste Forordnings Indhold at faa nogen Lindring eller Forlettelse i vores Hoveri, som for os er altfor streng og utaalelig, da svarede han os, at der i ingen Dele kunde blive nogen Forlettelse for os, og der vi ingen Forlettelse kunde faa, saa syntes vi ikke heller at kunne accordere. Detsaarsag ville vi underdanigst bønfalde de Høye Herrer, at de ville være os fattige Bønder behjælpelige og udvirke det saa hos vores allernaadigste Konge og Herre, at os maatte ske Forlettelse i vores strenge og svare Hoveri, som er os ganske utaalelig. Alt Arbejdet til Gaarden forretter vi baade paa Ager og Eng, al Ildebrand, som forlanges og behøves til Gaarden, besørger vi, og derforuden mange Dages Køringer og Gangdage, som vi jævnlig gør, der er vel Tid efter anden noget af Gaardens Udmark eller saakaldet Havreland bortlejet til nogle af os, som vil kunne have Navn af Lettelse, men derimod maa vi aarlig bryde og dyrke en Del af et Stykke Lyngjord, som ikke i de sidste halvhundrede Aar har været dyrket, men vi tilforn³) maa gøde dette med Ler⁴), den meget store Stykke Jord, som ikke ret har Navn eller kaldes Vang som andre Gaardmarker, hvilke vi ogsaa driver, og blev kort før ovenmeldte Hosbonde tog Gaarden mange gamle Veje og mange Knoller og Knakker opdyrket og tilforn ligeledes gødet med Ler, og samme efter Skønsomhed aldrig tilforn dyrket og fureskaar, og

³ først.

⁴ dvs.: Mergel.

tilforn ligeledes gødet med Ler, og nu er der for en 20 Aar siden oprettet en Teglovn hos os, hvortil vi aarlig maa bjerge over 200 Læs Skortørv, og foruden Gangarbejde med Leropkastelse maa vi ofte køre Dagkøring med Teglsten, som han bortsælger, hvilket sker saavel i Bygsæden og i Høst som andre Tider, og foruden dette strenge Hoveri, som vi gør, maa vi alle give Landgilde, som er mestendels 5 eller 6 Mk. af hver Tønde Hartkorn ongefær, derforuden betale Tærskpenge; Tienderne har vi tilforn haft for 2 Mk. Tønden i hver Tiende, men nu er det en svar Del dyrere, thi vi giver mestendels 3 Skp. Byg eller 2 Skp. Rug i hver Tiende aarlig, hvilket vi synes at være os for hart, og kunde der herudi ske nogen Forlettelse, Ønskede vi det gerne, og ihvor meget vi nu end giver i Skæppen, saa giver vi dog hellere det end i Kærven, thi Foeringen⁵) kan vi nødigt miste fra vores Creature, og Tiden om Høsten er mange Gange vanskelig for at indbjerge vores eget, gav vi Tiende paa Kærven, vilde det blive værre for os⁶) Vor Hosbonde har uafbedet vores Jord i Byerne her i Sognet delt saaledes, at hver Gaard i en By er lige stor i Jord og Hartkorn, men vores Jord blev derved i en større Blendering og mere indviklet med hinanden og i større Uorden, og vi maatte gøre Accord paa ny baade om Tiende, Landgilde og Arbejde.

Dette foranførte og omtalte kan vi underskrevne med Sandfærdighed tilstaa, og har vores Hosbonde anderledes skrevet vores Hoveri, Landgilde, Tiende og andre Afgifter angaaende, da er det os uvedkommende.

Westervig Sogn d. 25. November 1769.

(74 Underskrifter.)

Klagen naaede imidlertid ikke sit Bestemmelsessted. Sognepræsten i Hvidbjerg vesten Aa Magister Humble, som med varm Interesse omfattede Bøndernes Sag, rejste tillige med en af Underskriverne, Søren Larsen af Skaarup, til Viborg med Klagen, men da det kom til Stykket, vovede ingen af dem at afsende den, heller ikke paa Hjemvejen i Skive. Magisteren lovede saa at sende den afsted, naar han kom hjem; dette skete dog ikke, men han synes at have ladet Bønderne blive i den Tro, at den var afsendt.

Bøndernes Haab om Støtte fra Regeringens Side tilintetgjordes ved det kgl. Reskript til Amtmanden af 22. December 1769: Christian VII etc. Som vi ugerne haver erfaret hvorledes endel Bønder eller maaske deres ildesindede Raadgivere vrangelig har fortolket vores allernaadigste Forordning af 6. Maj d. A. og deraf taget Anledning til at vise Modvillighed og Opsætsighed, naar deres Foresatte dem noget Arbejde har anbefalet eller paalagt, Saa paa det deslige utilbørlig og skadelig Uorden kunde blive hemmet og for Fremtiden forebygget, ville vi allernaadigst, at du udi de dig anbefalede Amter⁷) skal tilkendegive dem, som i ovenanførte Forseelse haver gjort eller herefter kunde gøre sig skyldige, at det aldeles ikke var vores allernaadigste øjemærke eller Hensigt at fritage Bønderne fra det sædvanlige og til Hovedgaardens Drift nødvendige Hoveri, men at samme alene sigter til at bestemme den Tid, som til saadant Arbejde kunde være

⁵ Foderet.

⁶ da de saa maatte lade Kornet blive staaende paa Marken, indtil Tienden var taget.

⁷ Ørum, Westervig og Dueholm Amter.

fornøden, og at det derfor nu lige saa vel som forhen er deres Pligt at efterkomme de Befalinger, som af deres Hosbonde eller Øvrighed i saa Fald maatte gives, indtil de anbefalede Hoveri-Reglementer nærmere kunde underrette dem om, hvor megen Tid de jævnligen derpaa skulle anvende. Da det ogsaa er vores alvorlige Villie, at Roligheden iblandt Bønderne skulde paa det nøjeste haandhæves, saa maatte De forkynde dem, at de i al Stilhed og uden mindste Tegn til Modvillighed, Opsættelse eller Mytteri have at efterkomme alle dem imod deres Foresatte paaliggende Pligter under Straf at vorde paa det strengeste derfor anset, i Fald de imod saadan vores allernaadigste Befaling skulde formaste sig at handle. Og ville vi da tillige i Følge heraf, at dersom nogle af Bønderne i de dig anbetroede Amter skulde vise sig vores Anordning og Befaling overhørig, du da paa det allerskarpeste skulde undersøge og lade inquirere efter dem, som dertil haver først og fornemmelig givet Anledning, paa det du saadanne Ildesindede efter Lovens og Forordningernes yderste Strenghed kunde lade tiltale og afstraffe.

Imidlertid kom Klagen til Herskabets Kundskab. Skrædder Jørgen Jensen i Vesterby, som havde ført den i Pennen, fik Samvittighedsnag, da Sognepræsten Provst Winding med Guds Ord i Prædiken, i Skriftestolen og ved alle Lejligheder formanede dem til i Stilhed og Ro at forrette deres Hoveri uden Klage og være deres høje Herskab hørige og lydige. Jørgen Jensen aabenbarede da Sagen for Herskabet og bad ydmygt om Tilgivelse for sin Brøde.

Bøndernes besindige og maadeholdne Klage blev nu stemplet som "Modtvillighed og Oprør, ugrundede og ubeføjede Besværinger, grove, skammelige og nærgaaende Beskyldninger mod Herskabet". Det ser virkelig ud til, at Moldrup har fundet Situationen saa faretruende, at den krævede ekstra Forholdsregler til Roens Genoprettelse. I Marts 1770 blev Knud Hee, en afskediget Degn, som havde slaet sig paa Prokuratorvæsenet, hentet fra Nykøbing og installeret paa Westervig, hvor han forblev et Aars Tid. Han blev snart med god Grund frygtet og hadet af Bønderne. Etatsraad Moldrup kunde nu umulig tro, at hans kære tro Bønder og villige Tjenere, som han stedse havde bevist Mildhed og Godhed, kunde være Autores eller Begyndere til Klagen, men disse enfoldige og lettroende Mennesker maatte dertil være tilskyndede og ophidsede, og han var overbevist om, at den, der havde ophidset dem og skrevet Klagen for dem, maatte være Mag. Humble - hvem han ogsaa havde et godt Øje til, fordi han ved Lejlighed sagde baade ham og Birkedommer Høyer sviende Sandheder om deres Behandling af Bønderne. Og nu havde man i Reskriptet af 22. Decbr. faaet et farligt Vaaben mod den ildesindede Urostifter. Han blev derfor forfulgt baade ved Birkeretten, Provsteret og Herredsretten, indtil det endelig omsider i 1772 lykkedes at faa ham idømt en Bøde som den, "under hvis Anførsel og Befordring⁸) disse til Bøndernes Oprør og Modtvillighed anbragte Klager var forfattede til Herskabets Skade og dets Bønders Foruroligelse". I Virkeligheden havde han ingen anden Del i Klagen, end at han, da Bønderne spurgte ham, om han mente, det kunde nytte at indgive Klage, svarede, at de nok kunde skrive,

⁸ sigter til den foran omtalte Viborgrejse.

naar de tog i Agt ikke at skrive mere, end hvad der var Sandhed og de kunde svare til⁹) - Landvæsenkollegiet havde jo selv offentlig opfordret ogsaa Bønderne til at fremkomme med Henvendelser og Oplysninger om deres Forhold.

Halsjern og Tugthus.

"Ach hvad skete ikke med den fattige Aggerbo Joseph Winther af Røn paa 1ste Pinsedag, mon han ikke blev sat i Gabestokken paa Westervig Kirkegaard, hvad havde han syndet, mon det var andet end at tage nogle Vildfugle-Æg i den vilde Limfjord?" (Mag. Humble i et Indlæg til Birkeretten 1770.)

1770 23. April. (Retten i Høyers Forfald betjent af Knud Hee.) Poul Christensen af Sønder Aalum erklærede, at han efter sit Fæstebrev vilde gøre Hoveri til Gaarden og andet Arbejde, Rejser og Løb lige med sine Medtjenere, men han vilde ikke gøre Havarbejde¹⁰), og saaledes endog for Hans Maj.s Ret overbeviste sig selv hans forhen beviste Opsætsighed og vil foreskrive hans høj Velbaarne Herskab hvad han vil lade og gøre. - For sin Opsætsighed og Trodsighed hendømtes han til Rettelse og Forbedring at arbejde i Viborg Tugthus i 8 Uger. (Mag. Humble hentyder i ovennævnte Indlæg til denne Sag og tilføjer: "og hvorledes er der handlet med denne arme Aggerbo d. 18. Juli sidstforleden, mon han da ikke blev grebet for at skulle i Tugthuset, men maatte søge til Stiftets høje Øvrighed, og hvorledes er det dets uagtet tilgaaet?")

Søren Andersen Rodenberg.

1771 8. April. Søren Andersen var stævnet for Retten for den slette Omgang han til Herskabets store Skade og hans Fæstegaard Rodenberg til største Ruin har forøvet saavel ved de fornødne Plovhæsters Ombytelse, Arbejdsredskabers Forringelse og Forrykkelse, med videre hans ulovlige og uforsvarlige Forhold med Gaardens Inventarium, torsken og utorsken Korns Udførelse af Gaarden, der er saa godt som udplyndret, hvorfor Etatsraad Moldrup andre ligesindede til Eksempel vilde forhverve Dom over ham.

Prokurator Hee fra Westervig fremlagde en Vurderingsforretning, efter hvilken Søren Andersen blev Herskabet 69 Rd. 5 Mk. 9 Sk. skyldig. Søren Andersen erklærede sig fornøjet med Vurderingen. Hee tilbød paa Herskabets Vegne, at naar han i Stedet for de 69 Rdr. vilde betale 30 Rdr. og denne Processes Omkostning samt tilstaa sin Forseelse og i Mangel af strax Betaling stille sikker Caution, vilde Sagen blive frafalden. Søren Andersen erklærede, at det var umuligt for ham at betale de 30 Rdr. og langt mindre at stille Caution derfor, men indskød sig under sit gunstige Herskabs bevaagne Medfart.

⁹ Aktors vidtløftige Deduktionsindlæg var da ogsaa kun Suppe paa en Pølsepind, men ganske vist en kraftig krydret Suppe. Her er en Mundfuld: "Grusomt at læse: her anfører en Præst Jesu livsalige Ord til Peder, alene for ved en vrang Omdrejning at misbruge dem. Mon saadant for er hørt af nogen retsindig Præst, og mon saadan Guds Ords Misbrug ikke ifølge de guddommelige Love fortjener at afstraffes, men Rædsel overfalder mig, jeg maa lade min Pen herover standse af Rædsel og med inderlig Rørelse henvende mine bedrøvede Tanker fra dette skændige Sted i Magisterens Indlæg; gid saadan et Skrift aldrig møder for Dommers øjne, og jeg aldrig maa se dets Lige!"

¹⁰ Bjergningsarbejde. Moldrup plejede at have Akkord med Skipperne, hvis Skibe var strandede paa Kysten, om Bjergning af Lasten.

22. April afsagt Dom: Fæsteren af en Gaard i Rodenberg Søren Andersen bør have sit Fæste forbrudt, den fremlagte Seqvestrationsforretning confirmeres, at Herskabet derefter nyder hvis som er seqvestreret og vurderet. Det øvrige resterende samt denne Processes Omkostning 2 Rdr., ialt 71 Rd. 5 Mk. 9 Sk., haver Søren Andersen at betale inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse, og i Mangel af Betaling bør han at arbejde i Viborg Tugthus, indtil saavel dette som hans Forsendelses Omkostning didhen vorder aftjent. - Aaret efter indgav Søren Rodenberg Klage til Kongen:

Stormægtigste Monark, allernaadigste Konge og Herrel! Jeg fattige Undersaat af Westervig Gods i Thye Land er bleven stævnet og anfaldet med Proces af min Husbonde Etatz Raad Moldrup paa Westervig, fordi Husbonden vilde have mig ud af min Gaard og vilde have sin egen Kusk og Pige deri igen, som nu bor deri. Saa har Husbonden taget Dom over mig 1771 udgiven fra Birkefoged Lauritz Høyer til Fæstes Forbrydelse og dømt mig til Tugthuset, som er almindelig, hvor Hr. Herredsfoged Høyer er Dommer.

Min naadigste Konge! Da jeg i Aaret 1761 fæstede Gaarden Rodenberg, da var Husene gammel og forfaldne, saa jeg kan bevidne, at jeg har bygget Husene op og de ved min Aftrædelse nu findes i god Stand, saa det kostede mig Ædekorn, Sædekorn, Tømmer-Reparation og alt over 200 Rdr., jeg arme Mand tildels maatte sætte mig i Gæld for, det er mig intet godtgjort. Vel gav jeg ej Indfæstningspenge, men jeg betalte den dog dyre nok, thi der var mig tilfalden 28 Rdr. i Arvepart, som blev ført til Westervig, og jeg fik aldrig Hvid eller Skilling, og nu sidstafvigte Majdag maatte jeg gaa fra Hus og Hjem med Kone og Børn, da tog min Husbond til Besætning 5 Bæster, 2 Køer, 2 treaars Ungnøder, de tog en god beslagen Vogn; efter min Kones Fader var mig og Søkende tilfalden Arvepart, der af Stærboen blev udtagen og opbaaren til Westervig Closter, derforuden blev solgt paa Auctionen for 120 Rdr., men jeg fik ej 1 Skilling.

Allernaadigste Konge! Jeg var Husbonden ikke mere skyldig end som et Aars Landgilde, som var 5 Rd. 2 Mk., hvorpaa jeg har betalt 15 Mk., og der foruden var jeg skyldig Kongelige Skatter ej mer end 2 Rdr., dette beviser min hosfølgende Qvittansbog, ikke des mindre saa skriver Fuldmægtigen paa sin Husbondes Vegne paa Regning 69 Rdr., da jeg skal ved faste Vidner bevise, at min Gaard var i fuldkommen forsvarlig Stand.

Min allernaadigste Konge! Min med fleres Armod kommer af, at nuværende Ejer Hr. Etatz Raad Moldrup har i sin Tid paalagt større og flere Byrder end forhen har været, tilforn havde vi Tienderne lettere, jeg skulde have haft Tienderne for 2 Rd. 2 Mk. 8 Sk. for hver Td. Hartkorn efter hosfølgende Fæstebrevs Bevis No. 1, men denne Husbonde har sat paa, saa jeg i Stedet for maatte give 3 Skp. Rug og 4 Skp. Byg aarlig, der i det allermindste er 8 eller 10 Rdr. aarlig, her er Aarsagen til vor Armod, thi naar saaledes Kornet var aftorsken og ført til Husbonden, saa haver vi intet til at æde, langt mindre til Sæden, og derved forarmes vi, som bevises ved hosfølgende Accord-Seddel No. 2.

Allernaadigste Konge! er det forsvarlig, at min Husbonde ej har betrygget mig med anden Fæstebrev end som denne vedhæftede Løn-Seddel, hvorved baade Deres

Mayett.s Stempelpapirs Intrader besviges, og en Husbonde kan gøre ved hans Bonde hvad han vil.

Allernaadigste Konge! da jeg er en fattig Mand, bragt fra Hus og Hjem og saaledes betaget alt hvad jeg ejede, og saaledes i en bitter Armod, bønfalder jeg om, at Deres Mayestett vil befale Amtmanden at udfordre fra Herreds- og Birkefogden Lauritz Høyer den fornærmelige over mig holdende Dom, og at mig maatte forundes Bennifictiom Poupertatis¹¹) imod denne mig handlede, da jeg endelig maatte laane 20 Rdr. og give min Husbonde for at undgaa Execution, som hoshæftede Optegnelse No. 3 udviser.

Allernaadigste Konge, gør det med Deres Mayetts Beskærmelse, at min Husbonde ej maa gøre mig ondt derfor, at jeg har andraget min Nød for Deres Mayett., om naadig Bønhørelse sukker Deres underdanigste Arve-Undersaat og Forbeder

Søren Andersen
Westervig Sogn d. 9. April 1772.

Klagen var paategnet af Thomas Brogaard af Thisted og 3 andre Mænd, som attererede og tilstod, at dens Indhold var uforanderlig Sandhed. I den Anledning blev der efter Cancelliets Ordre af 4. Juli indledet en Undersøgelse mod Thomas Brogaard ved Thisted Byting. Til Afbetjening ved denne Sag lod Etatsraad Moldrup ved Herredstinget optage et Tingsvidne den 20. August: Saasom Søren Rodenberg i sin Forklaring om hans vrangelige og ganske usandene Klages Forfatning¹²) har været ganske vaklende og snart derom givet en Oplysning og snart en anden, saa finder høybemeldte Etatsraad sig beføjet derom ved Retten at søge nærmere Oplyselse.

I denne Tingsvidnesag indleverede Søren Rodenberg et skriftligt Indlæg til Retten: I den til i Dag mig indstævnedes Sag har min Tilstaaelse for Kongens Ret i Thisted den 1. Aug. sidstleden været Ord til andet saalydende: Søren Andersen Rodenberg fremstod for Retten og erklærede samt i alle Maader tilstod, at han selv havde ombedet de fire Mænd, som underskrev Memorialen, at møde ham i Hvidberg Præstegaard, og det var aftalt, at de skulde komme eenviis, han selv havde ombedet Th. Brogaard at skrive den forstævnte Supliqve og Klage for sig og selv dikteret og tilsagt ham hvert Ord, selv leveret de med Klagen fulgte Dokumenter, og efter at Memorialen var skreven blev den af ham saavel som de fire Mænd underskreven, og skete alt dette udi et Sengekammer i Præstegaarden." Denne min sande Forklaring vedbliver jeg nu og fremdeles, hvilket jeg her for Retten erklærer og ellers modsiger og frafalder, hvad som af mig paa Westervig sidstleden enten i Herredsfoged Høyers, min Husbondes eller andres Nærværelse kan være talt, da sligt af mig er sket af Frygt for bemeldte Personer, da jeg for ikke at kastes i Arrest, hades eller mishandles saa mig tvungen imod min Samvittighed at snakke dem efter Munden, og saaledes frivillig uforanderlig modsiger det Vidnesbyrd, som Klein og Pretzmann paa Thisted Byting d. 1. Aug. skal have bevundet for at gavne deres Husbonde Etatsraad Moldrup, og saaledes frifinder jeg Th. Brogaard og enhver for de forstævnte Sigtelser.

Trankier, Westervig Sogn, d. 20. Aug. 1772.
Søren Andersen Røyenberg.

¹¹ beneficium paupertatis, fri Proces.

¹² Forfattelse, Affattelse.

Søren Rodenberg undgik ikke den Medfart, han havde frygtet. For at sikre sig hans Person lod Moldrup ham i Marts 1773 gribe og indsætte i Westervig Closters civile Arrest og rejste paa ny Sag imod ham. Etatsraadens kærlige Hjertelav imod ham ømmedes ved at lade ham afstraffe efter Fortjeneste, derfor havde han saa lang Tid ladet den ham overgaaede Tugthusdom henligge uexequeret i Vente, at han skulde have forbedret sin Opførsel. Men i dets Sted havde han d. 9. April 1772 til Hans Majestæt indsendt en hel skammelig Klage med de groveste og usandfærdigste Beskyldninger mod Etatsraaden, og nu har han staaet Forsæt med at ville rejse bort fra Hosbondens Gods uden hans Tilladelse under adskillige Foregivender, som ikke kunne have Hensigt til andet end Oprør blandt højbemeldte Citantens øvrige Bønder og Tjenere. For saadant hans skammelige og dumdristige Forhold vilde Etatsraaden nu søge ham vedbørlig afstraffet ved Confirmation og Skærpelse af den d. 22. April 1771 afsagte Dom.

22. Marts. Paa Ridefogden Sr Kleins Spørgsmaal, om han frivillig vilde tilstaa sin foresatte Bortrejse, og hvor han da agtede sig hen, svarede Søren Rodenberg, at han ikke havde agtet sig nogensteds at henrejse. Klein maatte af hans Svar erfare, hvorledes han endnu fremturer i sin Ondskab og Haardnakthed ved at nægte det, som var enhver bekendt og nu skulde overbevises ham ved Vidner. - De mødte Vidner kunde imidlertid kun bevidne, at de havde hørt sige af andre, at han agtede at bortrejse til København, og at han havde kongelig Tilladelse til at hæve Penge til Rejsen paa Amtstuen. - Klein fremlagde derefter Kopi af hans Klage, hans Fæstebrev paa behørig stempet Papir samt hans Kvittering af 10. Decbr. 1766 for hans Kones Arv efter sin Fader 6 Rd. 1 Mk. 11 Sk. Søren Andersen blev nu sat paa fri Fod, efter at han havde stillet to skikkelige Mænd som Caution og Borgen for hans Tilstedeblivelse til Sagens Endskaab og Dom. Han begærede saa 14 Dages Udsættelse til Oplysning. Klein ønskede ham Lykke dertil, men frygtede, at hans bedste Raadgiver var for langt borte.¹³⁾

5. April. Søren Andersen var ikke mødt. Klein paastod den tidligere Dom over ham confirmeret og fornyet, og da han har vist sig saa dumdristig for Hans Majestæt at andrage saadanne grove og ubevislige Beskyldninger, som hans Klage udviser, og som nu er bevist i eet og alt at være de største Usandheder, saa paastod Klein ham idømt til at arbejde i Viborg Tugthus 1 Aar samt betale denne Processes Omkostninger med 3 Rdl. Sagen blev derefter optagen til Doms.

Dommen findes ikke, muligvis er Grunden, at der ikke er bleven afsagt nogen Dom.

Det unge Mandskab.

”Herved efterlyses 3de Søndage efter hinanden ifølge Forordnings allernaadigste Bydende af 9. December 1735 paa Prædikestolene i Westervig og Agger Kirke efter tvende mig tilhørende¹⁴⁾ Reserve-Mandskab navnlig Niels Christensen og Søren Sørensen, begge af Trankiær By her i Sognet, som ulovlig Natten mellem den 9de og 10de August sidstleden af min Tjeneste her paa Gaarden er

bortrømt. Thi advares alle forekommende, at de ikke huser eller hæler disse tvende bortrømte Personer, men derimod strax melder mig, hvor de er at finde, om og naar derom Oplysning haves. Og lover jeg for vis Underretning derom at give den, som det tilmelder, Een Rixdaler i Douceur for hver, og kan nogen skaffe mig dem begge eller een af dem tilstede igen, skal den, som viser mig denne Troskaab, faa 10 Rdr. for Stykket. Især formanens de undvigtes Forældre, Slægt og Venner at skaffe de bortrømte tilstede igen, med mindre de ville undgælde ifølge Loven.

Westervig Closter den 11te Aug. 1776.

Peder Moldrup.”

Ved Retten blev de to Rømningsmænd efterlyst 3 Tingdage i Oktober og af Retten paaraabt, om nogen kunde give Oplysning om dem, men ingen meldte sig. - Selv naar der som her lokkedes med en Belønning, vilde ingen være Angiver. I den Henseende var der et ubrødeligt Sammenhold mellem Bønderne.

Under en af de ikke usædvanlige Processer om, hvis Gods en omstridt Bondekarl skulde tilhøre, blev Jens Nielsen af Torp paa Herredstinget d. 15. Juli 1773 spurgt, om Etatsraad Moldrup ikke havde solgt ham og Børn med hans i Fæste havende Sted til Sr Ørsnes paa Helligkildegaard? Svar: For nogle Aar siden blev Vidnet tilligemed Børn solgt fra Westervig til Helligkildegaard. Om ikke hans Søn Niels Jensen var derunder indbegreben? Svar: Det blev Vidnet bekendtgjort, at hans Søn Niels Jensen og var købt af Ørsnes. Som Bevis blev i Retten fremlagt Skøde fra Etats-Raad Moldrup til Sr Ørsnes af 25. Juli 1768 paa Jens Nielsens Sted i Torp med mere Jordegods paa Thyholm, hvorudi Jens Nielsens 4 Børn alle ere navngivne at skulle tilhøre Sr Ørsnes, lyder:

Peder Moldrup til Westervig Closter og Ørum kiendes og herved vitterlig gjør, at ieg haver solgt, saa og med dette mit Skiøde fra mig og mine Arvinger sælger Skiøder og aldeles afhænder fra mig og mine Arvinger til Hr. Christian Nielsen Ørsnis til Helligkildegaard paa Thyholm Endeel mig tilhørende Jordegods i Refs Herred Thy Land, som herefter følger, i Refs Bye

1. Peder Høyriis, Hartkorn 6 Tr 5 skp, svarer Landgilde Aarlig 10 Rdr, medfølger Mandskab 1 hans Stif Søn Anders, 1 Søn Peder, 1 Dito Jens, 1 Dito Niels.

2. Christen Nielsen, Hartkorn 6 Tr 2 skp 2 f, Landgilde 10 Rdr., med Mandskab 1 Søn Nicholai, 1 Dito Samuel, 1 Dito Niels.

3. Peder Mortensen, 2 Tr 6 skp 2 f 2 alb og et Huus sted 1 alb, Landgilde 6 Rdr.

4. Jens Thingstrup, 3 Tr 3 skp 3 f 2 alb, Landgilde 5 Rdr.

5. Knudsgaard, Mads Willadsen, 3 tr 5 skp 3 f ½ alb, Landgilde 6 Rdr.

6. Jens Nielsen, 3 Tr 5 skp 3 fk ½ alb, Landgilde 6 Rdr., medfølger Mandskab 1 Søn Niels, 1 Dito Peder, 1 Dito Niels og 1 Dito Christen.

7. Mads Biørendalls Sted i Jestrup, 1 td 1 fk, Landgilde 4 Rdr., og

8. Peder Tærchildsen i Kaaberøe, Hartkorn 1 Td 2 alb, i alt 28 tønder 6 skp. 2 alb . . . og haver forbemeldte Hr. Christian Ørsnis Reedelig og Rigtig mig derfor betalt den accorderede Kiøbe Summa 2036 Rixdaler etc.

¹³ Mag. Humble var i 1772 bleven forflyttet til Ønslev paa Falster.

¹⁴ Udhævet her, ligesaa de følgende Udhævelser.

Tangmarken.

1783 29. September. Samtlige Westervig Closters 76 hoverigørende Bønder var indstævnedes til Dom, fordi de i mange Maader havde vist sig genstridige og ikke havde villet forrette deres pligtige Hoveriarbejde, især den saakaldte Tangmarks Pløjning og Gødning med Ler eller Mergel. Retten fremkaldte de indstævnede Bønder, som erklærede, at de ingenlunde vilde sige nej ikke at gøre det Leragningsarbejde til og udi Tangmarken, som var lagt til Grund for denne Sag, men det faldt dem umuligt at gøre det, uden at de derved i Bund og Grund skulde ødelægges, thi de fleste af dem havde ikke saa tilstrækkelig stærke Vogne, som til saadan Kørsel udfordredes, ej heller kunde de holde Folk dertil, og allermest besværgede¹⁵) de sig over, at denne nu forstævnte Leragning paa Tangmarkens Jord bliver fordret at gødes, dyrkes og hjemføres til en anden Bondegaard paa Godset¹⁶), thi var det til Hovedgaarden selv, saadan Gødskning blev fordret, vidste de, at det uimodsigelig skulde forrettes, ihvad de derved skulde lide og udstaa.

Retten paraabte de indstævnede Vidner, Jens Ladefoged, Peder Ladefoged samt Christen Spails og Knud Kiergaard, alle paa Westervig, som paa Fuldmægtig, Forvalter Hiardemaals Spørgsmaal svarede, at de vidste, at Tangmark var Westervig Closters Hovedgaards Ejendom, og at den tilforn er dyrket og drevet til Kornsaed ved Westervig Hoveribønder, - at samtlige Westervig Hoveribønder i Gaar 14 Dage ved Kirkestævne blev tilvarede at møde i Tangmark for at bytte og skifte imellem sig en 10 a 12 Tønder Havresæde, som udi dette Efteraar skulde gødes med Ler, men der mødte ingen af Bønderne efter saadan Tilvarsel uden alene Poul Nielsen i Adbøl, som ikke kunde udbytte alene, da de andre ikke var tilstede, og da Bønderne siden af Jens Ladefoged blev tiltalt derom, svarede de hverken Ja eller Nej, - og at Hr. Kammerherre Moldrup i denne Sommer for egen Regning har holdt tvende Soldater til at opkaste Leret, hvormed Tangmarken skulde gødes, imedens tilforn Bønderne selv opkastede Leret af Graven og læssede det. - Sagen blev udsat for at Bønderne kunde forhandle i Mindelighed med Herskabet.

3. November blev fremlagt et Anbud fra Kammerherre Moldrup til Lettelse i Godsets Hoveri-Reglement af 21. Juli 1774: 1. Mergel- eller Lerkastning og -gødning betræffende da skal samtlige 28 Plove aarlig ved St. Hansdagstid eller i det seneste mellem Hø- og Korn-Slæt gøde i Tangmark syv Skifter med Ler paa 10 a 12 Tønder Havresæd og til Lerets Opkastelse kun een Dags Kastning af Ploven. Af de øvrige Westervig Hovedgaards Jorder gødes aarlig fjorten Skifter, naar Leret findes i Faldet eller i Nærheden, eller ikkun syv Skifter, naar Leret kan faas ved Oxenbøl Aa, men skal det hentes længere borte, da kun fire Skifter. Til dette Lers Opkastning leverer hver af de 28 Plove tvende Karle aarlig, er i alt 56 Gangdage foruden de nævnte 28 Dage til Tangmark. 2. Til Teglblanderiet leverer Bønderne aarlig af alle 28 Plove ikkun 100 Læs Skortøv a 16 Snese til Læsset, samt bliver fri for Kørsel med de raa Kalksten. 3. Gangdagene forbliver uforandret ligesaa Kornets Kørsel til Udslibningssted, den øvrige Kørselspligt indskrænkes.

¹⁵ besværede.

¹⁶ Bubbøl.

Bønderne underskrev Kammerherrens Forligstilbud med visse Forbehold, navnlig en væsentlig Lempelse af Post 1. Hiardemaal kunde ikke tilstaa deres Conditioner, men vilde indstille det til Kammerherrens Afgørelse. Bønderne haabede, at Hosbonden vilde gaa ind paa deres Betingelser, da de ingenlunde saa det muligt, ihvor gerne de ellers vilde, at forbinde sig yderligere, og ifald Hr. Kammerherren, som de dog ingenlunde paatvivlede, ej skulde ville indgaa deres billige Tilbud, forbeholdt de sig deres lovlige Ret.

24. November fremlagdes for Retten den imellem Kammerherre Moldrup og hans Bønder under 3. Novemmer indgaaede Forening om Hovarbejdets Forretning med Bøndernes paategnede Forandringer, som er approberede af Kammerherren. Derefter denne Sag udgaar her fra Retten som afgjort.

Tolbøl Bønderne.

1786 10. August blev holdt en Extra Forhørsret efter Kammerherre Moldrups Begæring i Anledning af en Klage tilsendt ham fra Amtet, hvis besynderlige Indhold tvært imod Placatens allernaadigste Bydende af 30. Septbr. 1785 nøder ham til dette lovlige Forhør at tage. Og efter at Forhørsretten var sat, meldte Kammerherren, at han ingenlunde kan indse de rette Aarsager, som har foranlediget det højlovlige Rente-Cammer til at modtage og reflectere paa forbemeldte i alle Dele ulovlige Klage, som han in originali producerer til dette Forhørs Vedhæftelse. Ved bemeldte Klage findes at erindre følgende:

1. den er vel underskrevet af 5 Mænd i Tolbøl By i Lodberg Sogn, nemlig Jens Pedersen, Jens Nielsen, Lars Pedersen, Christen Pedersen og Christian Willadsen, men den befindes at være uden Dato og tværtimod formeldte Placat uden foregaaende Forevisning eller Paategning af Amternes Øvrighed.

2. bemeldte Mænd klager over deres Nød og Elendighed, som bestaar fornemmelig i det store Hoveri, de saa haardt er besværede med, og da Sandflugten fra Vesterhavet har aldeles ødelagt deres Græsning og begynder tillige at fordærve deres Agre, saa at Avlingen i nogle Aar er bleven meget ringere end tilforn, hvorfor de ogsaa køber mere Korn end sædvanlig, at de skal holde flere Folk og Bæster end til deres Gaardes Arbejde fornødiges formedelst det store Hoveris Skyld, med videre.

3. nu i sidste Vinter skal være død en Del Creature for dem af Mangel paa Foder, og selv lider de nu Nød for Korn til deres Føde, saasom deres Hosbonde Kmhr. Moldrup ikke kan hjælpe dem, da han har bortforpagtet begge sine Godser.

4. at de siden Forordningen af 20. Febr. 1771¹⁷) blev ophævet, fik strengere Hoveri end tilforn.

5. at hver af deres Gaarde skulde ikke staa uden for 1 Td. til 6 a 7 Skpr. Hartkorn¹⁸), og dog svarer de deraf ongefær aarlig 7 til 8 Pløjedage, til Hø og Korn og alt andet 20-24 Køredage og 60 til 70 Gangdage, saa de derover er i en meget forarmet Tilstand.

¹⁷ Struensees humane Forordning, der indskrænkede Hoveriet og bestemte det i Forhold til Hartkornet.

¹⁸ da Sandflugten havde ødelagt en stor Del af deres Jord. Ikke desto mindre maatte de gøre Hoveriarbejde i samme Omfang som tidligere efter deres Fæstebreve af 1746, 1759, 1759, 1710 og 1766.

Paa de ovenstaaende 5 Poster udbedes Rettens Undersøgelse, og til den Ende fremlagde Kammerherren følgende Dokumenter: 1. de 5 klagende Mænds Revers-Fæstebreve, 2. det approberede Hoveri-Reglement for Westervig og Ørum Godser af 21. Juli 1774, hvorudi hver af disse Mænd er forbundne til at svare 24 Spanddage og 36 Gangdage foruden Markarbejdet iflg. Forordn. 12. Aug. 1773. Naar nu behagelig maa confereres de 5 klagendes egne Ord, at de besværges sig over aarligen at ”maatte forrette 7 a 8 Pløjedage og 20 a 24 Spanddage til Korn og Hø og alt samt 60 til 70 Gangdage aarlig, med forbemeldte Hoveri-Reglement, er hver af disse Mænd foruden Markarbejdet forbunden af hver Trediepart Plov til Ørum hovedgaard at forrette aarlig 24 Spanddage og 36 Gangdage; naar derfra tages de af Bønderne selv angivne 32 Spanddage (Markarbejdet iberegnet) og 70 Gangdage, har hver af dem den store Lettelse af 18 Spanddage og 22 Gangdage aarlig. Det overlades altsaa til enhver skønsom, om disse i mindste Maade ere beføjede til at klage, helst da de fremlagte Revers-Fæstebreve beviser, at hver af de klagende er forbunden til at svare Landgilde, men derfra har Kammerherren ganske fritaget dem i de nu 22 Aar han har været Ejer af dem. - Med Grund kan de stakkelse Beboere i Lodberg Sogn klage over Sandflugtens Tiltagelse paa alle deres Ejendomme. Som Hosbonde, ja som Christen bør Kammerherre Moldrup derfor bønfalde vores allernaadigste Konge for dem om Lettelse udi Hartkornet, og at deres Tab derfor nøje maa af Øvrigheden undersøges jo før jo hellere, ej alene for Lodberg, men endog for Ørum Sogn, herom Kammerherre Moldrup underdanigst bønfalder.

Dernæst bespurte Retten sig hos de 5 klagende Mænd af Lodberg Sogn, som i Dag her ved Retten er tilstede. 1. om der i sidste Foraar af Sult og Fodertrang er død nogen Creature for dem. Dertil svarede de, at der af Bæster og Fæ var død for Lars Pedersen et Ungnød, saa var og deres Faare-Creature døde, men de maatte tilstaa, at denne Skæbne var overgaaet mange andre her i Landet, ikke alene i sidste Aar, da der var Fodertrang, men ogsaa nogle Aar tilforn, da der ingen Fodertrang har været. 2. om ingen af dem i sidste Foraar har nydt Kornforstrækning eller Tag- og Foderforstærkning fra deres Herskab eller Forpagteren paa Ørum. Dertil blev svaret, at Herskabet efter Begæring havde forstrakt Lars Pedersen og Jens Pedersen hver med en Tønde Byg, og samme to Mænd havde faaet Foderforstrækning af Forpagteren Sr Fogh paa Ørum uden Betaling, og alle Ørum Hoveribønder havde i sidste Foraar, naar de var til Arbejde ved Ørum, faaet godt Hø til at bede deres Heste med imellem Arbejdstimerne.

Iøvrigt erklærede de 5 Mænd nu for Retten, at de fortrød deres udgivne Klage og saavel for Hans Majestæt som hos deres gunstige Herskab vilde afbede denne deres Forseelse og Ønske alene Klagen tilbagekaldt.

Kammerherren lod endnu tilbyde disse 5 Mænd, om de herefterdags vil forrette deres Hoveriarbejde til Ørum efter det approberede Reglement eller saaledes som de fra Arilds Tid var vant til, hvortil de svarede, at de vilde forrette Hoveriarbejde efter forrige Sædvane.

Forhørsretten blev derefter hævet.

Frasigelser.

1789 9. Marts. Jens Jensen og Lars Madsen, begge af Westervig Gods, Randrup, som formedelst den i de sidste Aaringer tilslagne Armod, paadragne mangfoldige kongl. Skatters Restance og anden Skyld til Hosbonden, manglende Besætning, Æde- og Sædekorn med videre, hvilket alt de ingenlunde ser sig i Stand til enten straks eller nogensinde at afbetale eller anskaffe, saa de umulig længere kan blive ved deres i Fæste havende Gaarde, saa med Hosbonden Major Moldrups Tilladelse og for at undgaa Søgmaal og Straf erklære de herved offentlig, utvungne og med velberaad Hu, at de fra i Dag af ganske og aldeles frasige sig deres i Fæste hafte Gaardes Brug og Benyttelse, og samme med den derudi befundne Besætning med videre, som allerede af Herskabets Fuldmægtig er antegnet, overleveres til Herskabets egen Raadighed og Bestyrelse, og overleverer i Retten deres hidtil hafte Fæstebrev.

1794 24. November. For Retten mødte afgangne Jens Christensens Enke Anne Larsdatter af Randrup med antagen Laugværge Jeppe Pedersen af Kobberø, som anmeldte, at formedelst de fattige Omstændigheder, hendes salig Mand var udi før hans Død, som for hende ved hans uheldige Dødsfald¹⁹) meget mere blev forøget, saaledes at hun ikke ser sig i Stand til at bestyre hendes og salig Mands i Fæste havende Gaard, frasagde hun sig herved samme og afleverede sit Fæstebrev til Kassation, - alt i Haab om hendes Hosbonde Major de Moldrups gode Løfte om ikke at ville forlade hende eller lade hende staa hjælpeløs i disse fattige Omstændigheder, alt saaledes som han derom til hende og Laugværge havde givet Løfte. - Herskabets Fuldmægtig modtog Frasigelsen, ligesom han og paa Herskabets Vegne lovede efter hendes iværende Omstændigheder, at hvad der hende er tilstaaet skal blive efterkommet.

Kilde: Jydske Samlinger. 5. rk., bd. 4,2, side 61-89.

¹⁹ han var i September under et Slagsmaal bleven dræbt af sin Nabo, Husmand Niels Mardal.